

Az évkör teljessége, s ami még utána van

Vannak kéziratok, amelyek könyvnek készülnek. Még pontosabban: nem csupán úgy születhetnek meg művek, hogy egy kazalnyi kéziratból a szerző vagy a szerkesztő kiadványt ad nyomdába. A regényeknél megszóktott, hogy a terjedelmesebb szöveg az első oldal mondatával kezdődik, s valahol száz, kétszáz lap után egy utolsó kijelentéssel véget ér. A verseskönyvek közül 1978-ban olyan újdonságot vehettem kézbe, amit Tandori Dezső eleve könyvnek írt. *Még így sem* a címe. Egyetlen versregényként is értelmezhető volt. A szonettek, a balladák, a disztichonok és a szabadversek az 1974 és 1977 közötti esztendőkből születési sorrendben következtek egymás után. Ezt jelenti számomra a könyvnek készült verses kötet. Versregényt olvashattunk Oravecz Imrétől is a bölcsőhelyéről (*Szajla*-versek).

Mindenekelőtt e két mű jutott eszembe, amikor Szűgyi Zoltán új könyvének olvasásába kezdtem és ez olvasónaplóm írásába fogtam. Az Adán született, majd Zentán és Újvidéken diákoskodó költő első kötete 1977-ben látott napvilágot annál a Forum Kiadónál, amely további opuszait is megjelentette. Szűgyi Zoltán a szerb–horvát háború idején menekült át az anyaországba, s erről a pályaszakaszáról már az 1993-as *Élet és lélek* című verseskönyve szólt. E mostani – nem kockáztatunk sokat, ha kijelentjük – az opus magnus: *Anno* a címe. A latin szó évet (esztendőt) jelent, Krisztus születésének évére szokás mondani, hogy Anno Domini. Az annóból képzett szó az annales, ami évkönyvet jelöl. Még egy könyvfajta, könyvforma ez. Régi műfaj, de Nádas Péternek is van modern *Évkönyve*. Szűgyi Zoltán új verseskötete is évkönyv, hiszen éppen annyi részből áll, ahány nap van az esztendőben. A címlap verzőján három betű: S. D. G. A latin rövidítés értelme: Soli Deo Gloria. (Egyedül Istené a dicsőség.) Szűgyi Zoltán életmottójának is tekinthetnénk ezt, hiszen olvasói tudják róla, hogy Krisztus által megérintett személyiség, s amikor Budapestre költözött családjával, évekig a Református Egyház Társadalmi Missziójában dolgozott. (Lásd vallomását a 279. oldalon!) A jelmondat mégis a könyv szövegeihez, a mű üzenetének teljesebbé tételéhez tartozik leginkább.

Az 5. oldalon található az Első nap, a 370.-en pedig a Háromszázhatvanhatodik nap című darab. Tehát szökőévről szól a könyv. De mégsem itt ér véget. Hanem AZ EGYETLEN NAP című fejezet egyetlen (fél) oldalas darabjával, melynek a címe: Egyetlen nap. Ez lesz a befejezés. Nem szokatlan alkotói, sem olvasói módi ez Szűgyi diákkora óta, hiszen Esterházy Péter *Termelési kisso-regényének* megjelenésétől fogva természetes, hogy egy könyvben ide- s odalaposunk. Szűgyi Zoltán *Anno* című kötetét természetesen lineárisan lehet és kell olvasni, a napok rendjében, de asszociációs terében és idejében a történelmi események, a világ képei (orbis pictus), a családi történetek, a barátok postái egymással elejétől

fogva interferálnak:”*A nem látható valóságot kell előhívni és megragadni – tépelődött, míg visszalapozott a könyvben...*” (Szűgyi Annójának a hőse írta ezt.)

Leginkább Esterházy Péter *A szív segédigéi* című könyvére emlékeztem engem Szűgyi Zoltán új versregénye. Esterházy azt az édesanyját sirató könyvet úgy szerkesztette meg, hogy minden oldalán a szöveg gyászkeretbe kerülhessen. Nem csupán arról volt szó, hogy a nyomdatechnika segítségével a fekete keret mindvégig figyelmezteti az olvasót az író veszteségére, de arról is, hogy ezzel a látványtervezettel azt vállalta a szerző, hogy minden egyes oldalon egy, önálló, a kötetben sem előre, sem hátra nem mozdítható szövegegysége állhasson. Szűgyi Zoltán *Annójában* is egy nap – egy oldal. És pont. Esterházy a keretezett oldal felső felében olyan mondatokat írt, amelyek édesanyja betegségének stációjáról, álmairól, a kórházi látogatásokról szóltak. Az oldalak alsó felére kerültek a citátumok, csupa nagybetűkkel, például a Bibliából a következő rész: „MEGVIGASZTAL, MINT A FÉRFIT, KIT ANYJA VIGASZTAL...” (Idézet Ésaisás könyvéből. 66, 13.) Szűgyi Zoltán versregénye oldalainak is szigorú szerkezete van. A könyv minden lapján az olvasó szeme először azon akad meg, hogy esztendő hányadik napján is tart a versregény hőse, akiről az oldalankénti első mondatok tudósítanak, általában valamelyik triviális mozdulatáról. (Rövidke mondatok ezek, egyes szám harmadik személyű igealakokkal. Látnivaló, e frázisok nagyobb betűtípust kaptak, mint az alattuk álló hosszabb, versnyi szövegek!) A különböző típusú verseket, illetve a feszesen megkomponált szövegeket, a Szűgyi által gyűjtött történeteket a régi Jugoszláviából, a jeleneteket a kisebbségi létből etc. mindannyiszor egy-egy idézet követi a Szentírásból. (A bibliai idézeteket Pánczél András tipográfus kurzíválta.) Tehát amíg Esterházy egy oldalra két egymástól eltérni látszó szövegből komponált egy könyvoldalt, addig Szűgyi az *Annóban* háromból.

Nézzük a Hatodik nap című darabot! A cím után a köznapi közlendő egy mondatban a következő:

„*Meggyújtotta a gyertyákat, s nekilátott leszedni a karácsonyfát.*”

Az ilyen és ehhez hasonló közhelyeket legmesteribben két kortárs költő ragyogtat föl, kik egyaránt Kormos István szürrealizmusán is nevelkedett, ám mára lírai realizmusuk mágikus: Pintér Lajosra és Villányi Lászlóra gondolok. E Szűgyi-mondat sem nélkülözi a költőiséget, hiszen hatalmas gondolati és képi ellentétek feszülnek egymásnak azzal, hogy az egyik tagmondat a fény hozásáról, de a másik már a megszüntetéséről, az ünnepi jelkép lecsupaszításáról, díszeitől való megfosztásáról tanúskodik. Az Epiphánia emelkedettsége és a romeltakarítás melankóliája érintkezett itt szemlátomást.

A nap jeles nap is egyben, hiszen a hatodik nap egyben január hatodika, azaz Vízkereszt. A népi hitélet és a népszokások hagyományait örökítette meg Szűgyi Zoltán a fenti mondat és a Szentírás intelme („*Emlékezzetek meg a messze régi dolgokról.*”) között. Az *Anno* olvasói számára a könyv legeslegvégén az igehelyek jegyzéke szerepel (375-379. p.) Innen tudható, hogy az „*Emlékezzetek meg...*” kezdetű felszólítás Ésaías könyvéből való (46, 9).

Szűgyi Zoltán megemlékezett arról, amiről családja, felmenői sosem feledkeztek meg. Vízkereszt napján ugyanis néphagyomány volt az úgynevezett *Háromkirályjárás*, amelynek címében is ott van, hogy akár karácsonykor a betlehemező pásztorok, január első hetében a királyok mutatják be hódolatukat a Kisjézus előtt. Vízkeresztkor Gáspár, Menyhért és Boldizsár is visz magával barkácsolt jászlat, s abból egy csillagot ugratnak ki. Vízkereszt napján szentelt vízzel töltötték meg a ház lakói a tisztaszobák szenteltvíztartóit a történelmi Magyarország területén. Erről is megemlékezett Szűgyi Zoltán, így engedelmeskedett Nagy László parancsának: „Tisztának a tisztát őrizzük meg, oltalmazzuk az időben”. Ám nem csupán a magyarság körében számított megszentelt ünnepnek vízkereszt. Az ortodox szerb hívők ekkor tartják a karácsonyt, Jézus születését, aki szent énekük szerint is „a tudás fényét árasztotta a világra”.

A gyertyagyújtás motívumát természetesen megtaláljuk Szűgyi könyvének záró részeiben:

Meggyújtotta az adventi koszorú harmadik gyertyáját. (Háromszáznegyvenkilencedik nap. 353. p.)

Megigazította a gyertyát.

*az első karácsony
az új házban
negyedik az új hazában
minden más
és mégis
minden ugyanaz
az asztal
a székek*

*fenyő
díszek*

*ugyanazok
az angyalok*

*élünk
élek*

s a lélek?

(Háromszázhatvanadik nap. 364. p.)

De az ezerkilencszázkilencvenes évekből vissza Szűgyi ifjúságához, amiről a kötet elején emlékezett meg. Azokban az ezerkilencszázhetvenes években Újvidéken készülődött a nemzedékük, Szűgyiék akkor tervezték saját kezűleg „megváltani a világot”. (Huszonötödik nap. 29. p.) A barátok között a költőtársak fölismerhetők: Sziveri János, Tari István, Fenyvesi Ottó... Szűgyi két-három barátból álló asztaltársasága, amely folyóirat szerkesztésre szövetkezett a Gurman vendéglőben, az évek alatt, hogy az evangéliumi számmisztikát is beteljesítsék, annyian legyenek, mint Jézus és a tanítványok: tizenkettő-tizenhárom főre bővült. (A Százhetvenhetedik napon – azaz a 181. oldalon még teljesebb a seregszámla: Csorba Béla, Losonc Alpár, Balázs Attila, Radics Viktória, Maurits Ferenc, Mák Ferenc...)

Szívszorító, ahogyan az elhunyt barátok – akik közül elsőként Sziveri János vett búcsút a Vajdaságtól, az országtól, a nemzedékétől, egyszerűen: a léttől (lásd a Harmincnolcadik napon!) – hogyan élnek tovább Szűgyi könyvének oldalain. Sziveri János Szűgyi Zoltán egyedi levelezőlapjait üdvözölte a maga postáival, amiket (Radnóti *Razglednicái* után Szűgyi megújított, szabadalmaztatott) a szerző gonddal őriz:

*Jancsi írja Temerinből:
a tegnapi napon megkapta a verses lapom!
és hogy eddig ez a legjobb!
s nyilván azért
mert ez a legjobb!!!
ilyen sorokba tördelve még kitűnőbb!
kéziratban nem tudta ennyire átélni
most nagy hatással volt rá
a békebeli kortársbeli mellett a helye!
de lehet hogy még nagyobb horderejű
rövidsége ellenére is
viszont
a levelezőlapra kéne bélyeget is nyomtatni!
mint amilyen az ő dopisnicaján is van!!*

(Kétszáznegyvennegyedik nap)

A költőtárs arra biztatta Szűgyit, hogy az irodalmi kánonnal nem ellenkezik egyik költő sem, amikor egyedi levelezőlapot tervez, s nem hagyományos folyóíratra vagy könyvre bízva üzeneteit. Nemes Nagy Ágnes, Mándy Iván és Pilinszky János azzal viccelődtek, amikor a szerkesztőségek ajtóit bezáródtak előttük, hogy majd hímes tojásra festik a költeményeket. Ezen aztán könnyesre nevettek magukat. Nincsen szüksége a

szamizdatokra azoknak az írástudóknak, akiknek művészi és morális üzenetei ráférnek egyetlen postai levelező- vagy képeslapra. Szűgyi Zoltán költői jelenlétét 1975 és 1989 között szolgálták az általa tervezett levlapok is. (Lásd még történetükről a 295. oldalon a Kétszázkilencvenegyedik napot!) Tömörségükben is sokat mondó darabok voltak ezek, amelyek közül álljon itt a *Fenyő* című:

*Ágában tél. Él.
Ágában.
Zord. Konok.
Tűlevelében vagyok.*

Ám most, 2020 adventjén a 380 oldalas könyvüzenetét kell megfejtenünk. A Vajdaság ismert művész személyiségeinek közelében számtalan értékember élt és alkotott, akiknek nevét nem jegyezte föl az utókor, sőt, akiket már pályafutásuk ideje alatt sem vett kellőképpen komolyan környezetük. Szűgyi megörökíti kötetében Tóth István pedagógus és könyvtáros alakját. „Kismonográfiákat írt. Feldolgozta a helyi sport, a futball és a női kézilabda hatvan évét, megírta az adai iskolák történetét, és amikor még Moholy Nagy László születési helyéről a lexikonokban csak annyi szerepelt, hogy vitatott, ő már komoly begyűjtött anyaggal rendelkezett a világhírűvé lett művész moholi gyermekeveiről.”

A Harmincnegyedik nap triviális mondatában csak egy csökönyösen hallgató figura üldögél. E hallgató, de szelíden eltökélt emberek titka-inak megismerésére figyelmeztet a Szentírásból vett idézet is a lap alján: „*Ne félj tőlük, és meg ne rettenj tekintetüktől.*” (A Huszonegyedik nap oldalán már találkoztunk egy hőstelen hőssel, egy végzettségét tekintve kárpitossal: „Laci, a kispolgári közösségben egyszerűen csak hóbortosnak tartott szobafestő, az európai madártani intézetek megbecsült autodidakta ornitológusa.”)

Akiktől valóban félni lehetett, és a történelmet írták (legalábbis a történelemkönyveket írták), azokon túllapozott az idő, a Tóth Pityuk mikrohistorista munkái pedig nem évülnek el, s míg ronccsá nem lesz egészen, elérverezik Josip Broz Tito luxushajóját, amelynek fedélzetén – sic transit gloria mundi – Churchill, Hailé Szelasszié, Nasszer, Makariosz érsek vagy éppen Hruscsov is megfordult (Százötvenedik nap). Szűgyi ember- és élettiszteletét egy soknemzetiségű bölcsőhely alakította, formálta. A Gurman vagy a Zágráb törzsasztalainál nem csupán magyar ajkú író-társaival ápolt barátságot, sőt – a több nyelven kiadott újvidéki lapokat és tévéműsorokat egyetlen épületben szerkesztették. (Lásd még a Tizenharmadik napot a 17. oldalon, amelyben színt vall, mennyire megszenvedte, amikor egyik nép sértegette a másikat, hogy csak a zsoldárszerző panaszai fejezhették ki méltón szomorúságát: „*Körülvettek engem a vizek lelkemig.*”)

Ne feledjük, Németh László a délkelet-közép-európai nációkat egymás tejtestvéreinek nevezte!)

Szűgyi új könyvének motívumhálózatáról lehetne a legtöbbet írni, meghaladná e recenzió kereteit. Azért néhány kulcsszavát hadd emelek ki, amely vissza-visszatér a kötet oldalain. A vizek (a vízkereszt ünnepétől a folyókon s a tavakon át a tengerekig) és (nomen est omen) a könyvek.

V I Z E K:

Az Ötvenötödik napon egy télvégi hóolvadásról közöl banális képet Szűgyi, hogy a bibliai idézetet is a lap aljára helyezve kimondottan egyfajta feszültségekkel teli köztes szövegteret teremtsen versének:

*„Nézte, mint gyűlik tócsába az ereszről lecsordogáló víz a kapu előtt.”
„Ne ártson néked ez az átokhozó, keserű víz.”*

A tócsától persze Szűgyi Zoltán is eljut az óceánokig. (Sőt, tócsa helyett a forrásról szól a Százkilencvenkettedik napon!) Iszik a tengerek vizéből, s meg is tudja őket különböztetni ízeik szerint.

A Száznolcvankilencedik napot a következő mondattal nyitja:

„Bólogatott, hogy jó lesz, azt a szobát választotta, ahonnan szép kilátás nyílt az öbölre.”

S így folytatja versével:

*a tenger fele néz
örökké
csak a végtelennek tűnő víz felé...*

A folyóvizek közül – érthető – a gyermekkor nagy folyója, a legkedvesebb, a Tisza! (Szűgyi versregényének Tisza-parti történetei egy még nagyobb kompozíció ígéretét is hordozzák: Temesi Ferenc *Por* című lexikonregényéhez hasonló tudástára lehet a szerzőnek!)

*itt is
csak egyedül szeretek álldogálni
minden olyan
mint egykor a Tisza-parton
az erdő – az ég
a víz – a föld
csak a gallyak sikonganak másként
ha lépek*

(Kétszázötvenhatodik nap)

Talán csak a Tiszát és a tiszavirágot szerettük egyformán
(Háromszázharmhatodik nap)

K Ö N Y V E K:

A katonai szolgálati ideje alatt – Negyvenharmadik nap – mandulagyulladásal kórházba került, ott olvasta *A tulajdonságnélküli ember* mindhárom kötetét. Ez azért is emlékezetes, maradandó olvasmányélménye lehetett, mert Musil a 100. fejezetben írt a Könyvekről.

A Negyvennyolcadik nap a következő mondattal kezdődik:

„A hímzett könyvjelzőt az olvasólámpa elé emelte.”

Az Ötvennegyedik pedig ezzel:

„Felemelve fejét töprengett egy ideig, majd becsukta a könyvet.”

A Százhuszonkettedik napból tudjuk meg olvasási szokásait, kamaszkorától fogva megtérésén át napjainkig. A *Biblia* mellett szinte szent kézikönyvecskéje volt Epiktétosz betéve tudott műve. A szkepticizmust, a hosszan túrést, még a jöbi megpróbáltatások elviselését is tanulhatta ezekből az oldalakból.

A Százötvennegyedik nap versprózájának színhelye egy Tisza-parti villa, ahol a szüleivel Nisben élő Maja adai nagyanyja meséli el a házikönyvtár világháborús történetét. Magyarországon romantikus, de színvaló esetekről számolnak be 19. és 20. századi tanúk, hogy a zubbonyzsebben tartott *Biblia* vagy imakönyv fogta fel az ellenséges pisztoly- vagy puszkagolyót. Az adai villában bujkálók után kutató oroszok géppisztolysorozatot adtak le vaktában az egész falat beborító könyvespolcra... (A konnotatív jelentésekről külön nem kell szólnunk.)

Igmar Bergman (1963-as) filmjének (a *Csöndnek*) főhősnője (Ester) mint utolsó üzenetét bízva levélsorai végén húga (Anna) kisfiára (Johanra), amely testamentum nem más, mint egy csokornyai szó. Az idegen ország fontosabb szavai között a legfontosabb: a lélek. Szűgyi Zoltán legeslegfontosabb szava is bizonytalansággal ez, hiszen számtalanszor kinyilatkoztatta, vagy a lepke (Psyché) ősképevel szimbolizálta. A Kétszázkilencvenedik napon emígy:

A lélek az, ami minden embert összeköt, és egyedül a lélek az, ami teljességgel azonos minden emberben.

A lelki érzetek, a lelki szükségek is azonosak.

Az öröm, a bánat, a félelem, a szorongás, boldogság, szeretet, gyűlölet, gyász, vágy, indulat, harag, düh, gátlásosság és gátlástalanság, alázat, bátorság, sebzett lelkűség, lelki emelkedettség, lelki fájdalom.

Lelkiismeret. Bűntudat. Felszabadultság. Lelki nyugalom.

A lélek Istentől van.

A lélek az egyedüli nem e világból való bennünk.

Az *Annónak* mint évkönyvnek megvan a maga struktúrája, ha nem gondolkodna a befejezésen a szerző, akkor is zárulna a 365., vagy szökőév esetén a 366. nap oldalával. Gyermekkorunk mesekönyvébe (Bp. 1966., szerkesztette T. Aszódi Éva), a *Minden napra egy mese* című végére került is egy plusztörténetet, amely csak minden negyedik évben volt olvasandó.

Az évkör bezárul Szűgyi Zoltán könyvében is. Se kevesebb, se több nem fér már az oldalakra. Evilági tökéletes idom a kör. Az önmagába visszatérő vonal alakzata, amely a csillagokkal forgó éggel is szinkronban van időben és térben egyaránt. Vannak napok, amelyeken – Szűgyi jelzi – tudósok, költők születtek, vagy csaták dúltak etc., s azok bizony igencsak régen voltak, s itt az oldalakon együtt szerepelnek a 21. századi köznapok eseményeivel. A szerzőnek hatalmában van, hogy a szövegben a Teremtőt utánozza vagy kövesse: egy perc ezer év, s ezer év – egy perc. Nem véletlen, hogy a finálé egy, egyetlen nap lesz megint. Szűgyi könyvének zanzája, essenciája, amire Goethe mondása illik: Semmi sem ér többet egyetlen napnál. (E gondolat volt a mottója Jeles András filmjének, *A kis Valentinónak* 1979-ben.) Egyetlen napban megtalálja a lelki életet is élő ember az idők teljességét, ezt üzeni Szűgyi Zoltán, aki kénytelen volt megismerni a térség tragikus (s megváltoztathatatlanak látszó) történelmi menetét. Reménye józan, Hamvas Bélától is tanult:

*nem lényeges az
hogy e világi életünkben
a hiábavalóság
mely köreit futjuk meg*

*az egyedüli fontos
mi módon rendezkedünk be
az örökkévalóságra.*

(Szűgyi Zoltán: *Anno, Gutenberg Pál Népfőiskola – Orpheusz Kiadó. 2020.*)

NÉMETH ISTVÁN PÉTER

Versben lenni

A holt szerető Lencsés Károly első kötete. Versvilága azonban nem tükrözi az elsőkötetesek nyelv- és hagyománykeresésének jeleit: kiérlelt, kiforrott, egyéni versnyelv, amely – a szerény küllemet ellensúlyozandó – jelentéses módon „él együtt” a Kőrösi Papp Kálmán által készített illusztrációkkal.

„Vers akarok lenni” – mondja Lencsés a hátsó borítón közölt jegyzetben, amivel a lírai beszédmód egyik alapvető sajátosságára reflektál: a lírai szubjektum/alany, illetve a szerző személye közötti – olykor nehezen,